

PHALAMENDE YA AFURIKA TSHIPEMBE

- Phalamende i na nngu mbili.
- Buthano Ja Lushaka (NA), line ja vha na miraḡo ya 400, na
- Khoro ya Lushaka ya Mavunḡu (NCOP), ine ya vha na vhurumelwa ha henefha kha 90.

KHORO YA LUSHAKA YA MAVUNḡU

- Ndayotewa i amba uri Khoro ya Lushaka ya Mavunḡu i imela mavunḡu u vhona uri madzangalelo a mavunḡu a dzhielwa nḡha kha davhi ja lushaka ja muvhuso.
- I ita izwi nga u dzhenela kha maitele a vhusimamilaḡo a lushaka, na nga u ḡetshedza foramu ya lushaka ya khanedzano dza tshitshavha nga ha mafhungo a ndeme a kwamaho mavunḡu.
- NCOP i vhona hafhu uri madzangalelo a muvhuso wapo o imelwa kha vhuimo ha nḡhesa.

KUVHUMBELWE KWA NCOP

- NCOP yo vhumbe nga vhurumelwa ha ḡahe he ha tiwa nga vhusimamilaḡo ha vunḡu, na vhurumelwa vhu bvaho kha Dzangano Ja Mivhuso yapo ya Afurika Tshipembe (SALGA).
- Vhurumelwa vhuḡwe na vhuḡwe ha vunḡu ho vhumbe nga miraḡo ya fumi vhu re na:
 - Vhurumelwa ha rathi ha tshoḡhe
 - Miraḡo miḡa yo khetheaho (ya tshifhinganyana)
- Vhurumelwa vhu rangwa phanḡa nga Mulangavunḡu wa vunḡu liḡwe na liḡwe, ane a vha muḡwe wa vhurumelwa ho kheaho.

- Arali zwo tea, Mulangavunḡu a nga ta muḡwe-vho u dzhia vhuimo hawe.
- Murumelwa wa SALGA u nangiwa nga komiti khulwane u bva kha tshigwada tsha vhaimele vha Madzangano a Muvhuso Wapo kha mavunḡu a ḡahe.

VHAOFISIRI VHA NCOP

- NCOP i khetha Vhaofisiri Vhatshimbidzi u bva kha miraḡo yayo.
 - Mudzulatshidulo, na
 - Vhafarisa Mudzulatshidulo vhavhili.
- Vhaofisiri avha vha laula mushumo wa NCOP na u ranga phanḡa khanedzano, na u vhona uri vhurumelwa vhu amba ho vhofoholwa ngeno vha tshi tevhela milayo ya Nnḡu.
- Mufarisa Mudzulatshidulo wa tshoḡhe u nangiwa lwa miḡwaha miḡanu ngeno Vhalangavunḡu vha mavunḡu vha tshi sielisana u vha Vhafarisa Mudzulatshidulo lwa ḡwaha.

MUSHUMO WA NCOP

- NCOP i vhone sa tshiimiswa tsha u swikela vhuvhusi ha tshumisano na dimokirasi ya u dzhenela, na u vha tshigambilu tsha u amba zwi kwamaho muvhuso wapo vhuimo ha u dzhenela kha lushaka.
- NCOP i ḡea vhuḡfiwa kha vhuvhambedzanyi ha mavunḡu a ḡahe a Afurika Tshipembe na u ḡetshedza hafhu muvhuso wapo vhuimo ha u dzhenela kha khaseledzo dza vhusimamilaḡo kha vhuimo ha lushaka.

MUSHUMO WA U SIKI MILAYO

- NCOP i dzhiela nḡha, ya phasisa, ya khwinisa, ya dzinginya khwiniso kha kana ya thudzela thungo milayo.

- I fanela u dzhiela nḡha Milayotibe yoḡhe ya lushaka.
- I nga rangela phanḡa kana u dzudzanya Milayotibe i welaho ngomu ha Shedulu ya 4 ya Ndayotewa (mafhungo ane vhusimamilaḡo ha lushaka na ha vunḡu ho ḡanganela ha vha na maanḡa a u sika milayo) na miḡwe Milayotibe i kwamaho mavunḡu.

- Vhunzhi ha mushumo wa vhusimamilaḡo hu itwa kha komiti, fhedzi Milayotibe yoḡhe i tea u livhiswa kha dzulo ja NCOP u itela khanedzano kana u vouta uri Mulayotibe u a ḡanganedzwa kana a u ḡanganedzwi.

- I na mushumo wa Ndayotewa wa vhusimamilaḡo wa u shuma na tshakha tharu dza Milayotibe:

Milayotibe i sa kwamiho mavunḡu:

- Milayotibe i sa kwamiho mavunḡu ndi iyo i re na vushaka na mishumo ya lushaka; u fana na vhuḡileli, mafhungo a zwa nḡa na vhumukanyi.
- Musi Milayotibe iyo yo phasiswa nga Buthano Ja Lushaka, i iswa kha NCOP uri i voutelwe.
- Arali NCOP i tshi ḡoḡa u ita tshanduko kha Mulayotibe, u humiselwa kha Buthano Ja Lushaka, line Ji nga tenda kana ja hana tshanduko.

Milayotibe i kwama mavunḡu thwii:

- Tsumbo dza Milayotibe i kwamaho mavunḡu dzi katela pfunzo, vhuendi, vhuḡondavhathu na mutakalo.
- Vhunzhi ha Milayotibe iyi i nga dzheniswa kha NCOP nga iḡwe ya Nnḡu; fhedzi hu na Milayotibe miḡwe ine ya fanela thoma kha Buthano Ja Lushaka.
- Musi hu tshi voutelwa Milayotibe iyi kha NCOP, vunḡu liḡwe na liḡwe Ji na voutu nḡhihi.

- Arali hu na u sa tendelana vukati ha NA na NCOP nga ha Mulayotibe u kwamaho mavunḡu, Mulayotibe u fanela u rumelwa kha *Komitikhonanyi*.

Milayotibe i khwinisaho Ndayotewa:

- Musi Mulayotibe u khwinisaho kana u shandukisa Ndayotewa u tshi kwama mavunḡu thwii, mavunḡu a henefha kha rathi kha a ḡahe a tea u tendelana nawo.
- Arali Mulayotibe wa u khwinisa Ndayotewa u sa kwami mavunḡu thwii, Ndayotewa i ḡoḡa NCOP i tshi hanedzana nga ha Mulayotibe (hu si na u vouta) musu u sa athu u ya kha NA u vuotelwa.

MUSHUMO WA VHULAVHELESI

- Vhulavhelesi ndi mushumo wa ndayotewa wo ḡetshedzwo Phalamende (hu tshi katelwa na Vhusimamilaḡo ha Mavunḡu) u ḡola na u vhea iḡo kha mishumo wa muvhuso.
- NCOP i na vhuḡavhelesi kha zwithu zwa lushaka zwa mavunḡu na muvhuso wapo.
- NCOP i nga vhidza muraḡo wa Khabinete, muofisiri kha muvhuso wa lushaka kana muvhuso wa vunḡu, uri a dzhenela muḡangano wa Khoro kana wa komiti ya Khoro.
- Vhurumelwa ha NCOP vhu nga vhudzisa Vhaminisija vha Khabinete mbudziso dzi ne dza fanela u fhindulwa kha NCOP.
- NCOP kana iḡwe ya komiti dzayo i nga ḡanganedza phethisheni, vhuimeleli kana makumedzwa a bvaho kha vhatu vha re na dzangalelo kana zwiimiswa.

- NCOP i ita madalo a vhlavhelesi kha zwitshavha u vhona uri vhatu vha wana mafungo a ngoho nga thod̄ea na khaedu zwa vhatu.

KOMITI DZA NCOP

- Komiti dza NCOP dzi vhidzwa u pfi ndi Komiti dza u thod̄isa na vhlavhelesi , sa tsumbo, Komiti ya u thod̄isa na vhlavhelesi ya zwa Dzinndu, ya Mishumo ya Muvhuso na ya Vhuendi.
- Komiti inwe na inwe i vhonana na mushumo wa mihasho yo tiwaho ya muvhuso. Komiti i dovha ya dzhena kha khanedzano na u khwinisa Milayotibe, na u dzudzanya vhpfiwa ha vhatu arali fhungo li na dzangalelo la tshitshavha.
- Komiti dzi nga vhidza muthu muñwe na muñwe uri a ñee vhuñzani kana u bvisa mañwalo, nahone vha nga thoda muthu muñwe na muñwe kana tshiimiswa tshi tshi vhiga khavho.
- Musi ho no itwa khanedzano dza Mulayotibe nga komiti, u ñetshedzwa kha NCOP uri u voutelwe.
- Vhurumelwa vhuñwe na vhuñwe ha mavunḁu vhu na voutu nthihi ine ya itwa nga murangaphanḁa wa vhurumelwa o imela vunḁu.

MUSHUMO WA MURADO WA TSHITSHAVHA KHA VHULAVHELESI

Mirado ya tshitshavha vha nga vha na zwine vha dzhenisa zwa ndeme kha vhlavhelesi u vhona uri muvhuso u na vhuḁifhinduleli kha thod̄ea dza vhatu. Hedzi ndi ngila dziñwe dzi ne dza nga shumiswa.

U BVISA VHUPFIWA

- U ñetshedza vhpfiwa kha komiti ya Phalamennde ndi inwe ngila ya uri u pfiwe kha Phalamennde.
- Nga u ñetshedza vhpfiwa, vha na tshifhinga tsha u thud̄wedza muhumbulo wa mirado ya komiti vhane vha khou rera na u hanedzana nga ha tshirwe tshipiḁa tsha mulayo musu tshi sa athu fhela.

PHETHISHENI

- Phethisheni ndi inwe ngila ya u ñetshedza mbilaelo kana fhungo li kwamaho tshitshavha kha tshenzhemo ya Phalamennde uri i dzhie vhukando vhu re kha maanḁa ayo.
- Pfanelo ya u ñetshedza phethisheni kha Phalamennde ndi pfanelo ya mudzulapo muñwe na muñwe wa shango nahone yo ñetshedzwa kha Ndayotewa.
- Muthu muñwe na muñwe, zwigwada zwa vhatu kana dzangano vha na pfanelo ya u ñetshedza phethisheni kha Phalamennde.

KHA VHA KWAME MURADO WA PHALAMENNDE

- Mirado ya tshitshavha vha nga kona u kwama MP kha ofisi dza vkhukethelo u mona na shango kana Phalamenndeni arali vha tshi thoda u wana thikhedzo kha fhungo line vha vhona li la ndeme kana musu vha tshi thoda thuso kha inwe thaidzo.

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Produced by the Public Education Office • Parliamentary Communication Services • INSPIRED BY PEOPLE
www.parliament.gov.za • P.O. Box 15, Cape Town, 8000 • Telephone: (021) 403 3341 • Facsimile: (021) 403 3303

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Ishivenda

National Council of Provinces